

ség, sivárság, elhagyatottság. A fekete: szonorikus, mély és fenségesen komoly, mint az orgonabúgás. A fehér mindennel megfér, vidám és szomorú, üres és gazdag, minden és semmi egyszerre. A zöld az élet, a buja természet érzetét revelálja." A színeknek e grammatikájából Gadányi számtalan élő mondatot, zengő variánst formált.

A szabadságra kényes művész a közönség kegyétől is független akart maradni. Nem törekedett és nem számított könnyű sikerre. „A szemlélő a műalkotás előtt állva megdöbben,

ha a művész átható tekintetével találkozik. Nem tudja elviselni a szembenézést." Egyszerre büszke és keserű kijelentés, de aligha túlzó. Gadányi a szabadságnak – az ő „belát-hatatlan méretű” szabadságának – emelt monumentumot életművével. A szabadság pedig mennél nagyobb, annál keményebb lecke. Szembenézni vele csak tiszta tekintet képes, megbirkózni vele – mint Jákob az angyallal – csak erős jellem tud.

Lukácsy Sándor

Film

Embriók

*Igaz filmtörténet
a gyermekvárásról*

Ez egy csoda! – mondja az első percekben a film központi alakja, a harmincegynehány esztendő orvosnő, ki pályáján asszonyoktól szokatlan szakosodást választott: szülész-nőgyógyásza egy vidéki kórháznak, rendelőintézetnek, egészségügyi-szociológiai felvigyázó intézetnek. Csakugyan csoda, amit Zolnay Pál filmjének, az Embrióknak első filmkockái mutatnak, csöppnyi embrió, pár hetes emberremény (lehetett volna, ha vállalni tudták volna világrajöttét). Szervezete tökéletes, kész egész, amit a méhen belüli fejlődés tovább tökéletesíteni, óvni és vigyázni rendeltetett. Csak azok érezhették e kezdő képsorok megrendítő nagyságát és emelkedett szépségét, akik emberélet világrajötténél jelen voltak. Igen – mondhatja a néző a rendezővel és központi hőssel egyszerre –, a gyermek foganása, fejlődése, születése csoda, mely megérdemli az ámulatot, tiszteletet, rajongást.

Akinek a (spirituszbba zárt) csoda fölmutat-tatik, fiatal asszony. Ő nem érez ámulatot, tiszteletet és rajongást, legföljebb pillanatnyi megrökönyödést. Szíve alatt él az üvegbe zárt-hoz hasonlatos kis élet, akit ő (a korszellemhez híven) „nem tekint gyermeknek”. Kényelmetlen csomagnak inkább, amely mindennapi boldogulását, társas kapcsolatait zavarja, ezért a törvény és az egészségügy adta lehetőségek

szerint szeretne megszabadulni tőle. Zolnay Pál fekete-fehér filmjében, melynek forgatókönyvét is a rendező írta, ők vannak többségben, a csodát nem tisztelik. E film ugyanis realista mű, a szó hagyományos jelentése, filmtörténeti használata szerint. Fekete-fehér szigorúsággal mutatja fel a valóságot: gyúrt, törődött, csúf arcokat, zsúfolt, szegényes vagy kétes ízléssel párosítottan gazdag otthonokat, rideg kórtermeket, futószalagszerűen működő műtőket, szemétkupacokkal éktelenkedő erdőket, réteket. A három operátor: Ragályi Elemér, Sas Tamás és Halász Gábor hollywoodi gyönyörűségüre is fotografálhatta volna a színészeket és a helyszíneket, szakmájuknak olyan kiválóságai ők, kiváltképpen Ragályi Elemér, akik anyagi nehézségek, nyersanyag-és filmtechnikai gondok ellenére is képesek hazudni szép világot – ha akarnak. Ámde nem akartak. Rendezőjük és választott témájuk nem is engedte volna őket. Könnyörtelen következetességgel végigjárják azokat a stációkat, amelyeket ma a gyermekváró, de gyermek-nem-vállaló asszonyok (egészen fiatal házaspárok kivüli középkorúak, megromlott kapcsolatokban vergődő, mindenféle nemzedékhez tartozóak) végigjárnak. Körbe-kérdezik a világot gyermeket fogant orvosnő hősükkal együtt: vajon érdemes-e a társadalom, az intézmények, idős és ifjabb nemzedékek véleménye szerint manapság világra hozni a váratlanul bekopogtató életet? Hogy a körkép teljes legyen, többszörösen bonyolult szövevényekkel fonja körül szereplőit a film. Az orvosnő, ki nehezen dönt saját magzata sorsá-

ról, magnetofonkészülékkel a kezében járja körzetét, hogy kiderítse, mások miért vállalják a terhességmegszakítás kockázatát. Az orvos-szociológus felméréseit saját, kusza magán-életének történéseivel egészítheti ki. Gyermekének apja házasságokból házasságokba menekülő, gyöngye akarató férfi, akinek „önigazolásához” elkelne ugyan még egy szerelem, még egy gyermek, de újabb családban, újabb csemete mellett apa-szerepet vállalni – ez már nincs kedvére. Sem neki, sem a régebbi hitveseknek, majdnem-felnőtt gyermekeknek. És vajon vállalhatja-e majdani gyermeke nevében bárki is az apanélküliséget, a teljes család hiányát, a „törvénytelenység” még mindig elevenbe égető bélyegét?

A többség nem-mel szavaz, halált szán az embriónak. Közhelyes nem-ekkel. Divatos pszichológiai és filozófiai eszmefuttatásokkal, amelyek mögött a személyes kényelem szeretete vagy anyagi megfontoltság lapul. Gondja van arra a filmnek, hogy a néző előtt kitéssék, valahol mindegyik érv hamis, bicegős, logikátlan. Aki a gyermekfogadás csodáját csapdának tekinti: életnek, erkölcsnek, emberségnek minden fontos és alapvető dilemmájában hibásan dönt. Nemcsak a nem-eknek, az igeneknek a fősorakoztatásakor is híven ragaszkodik a mindennapi valósághoz Zolnay Pál film-története. Csupán két ízben mondanak igent az életre, ekkor is bátortalanul, hivatali és tudományos kötelezettséggel. A közhelyek itt sem hiányoznak („különleges boldogság irányába döntesz, ha megszüled” – mondja az idős professzor egykori tanítványának), de még a „másik párt” közhelyeinél is jóval erőtelenebbül hangzanak. Okos szóval, bátor biztatással ma szinte nincs, aki a töprenkedő, kételkedő asszonyokat az élet megőrzésére nógatná – ezt sugallja az a jelenet is, amelyben az e

célra rendeltetett bizottság megszegyenítő mondatok kíséretében írja alá hivatalosan is egy lehetséges, ártatlan sors „halálos ítéletét”.

„Az orvosnak különös lelkierevével kell rendelkeznie, hogy optimista lehessen a sok betegség láttán is” – hangzik el a filmben. A film nézőjének is különös lelkierevével kell rendelkeznie, hogy optimista lehessen a sok életidegen és – ne féljünk a súlyos szótól – nemzet-csorbitó valóságmozzanat láttán is. Szerencsére ad az Embriók a reménykedéshez is segítséget, nemcsak az elkedvetlenedéshez. A főhősnek fölfénylő, tiszta tekintetét, az egyetlen szépséget e szándékosan komorra és rútra fotografált filmben. Gaál Erzsébet, a film központi szereplője amatőr mozgalmakból került a filmművészet köreibé. Nem fotogén arc – mondanánk rá, ha nem a filmvásznon pillantanánk meg először. A művészet metamorfózisa azonban fura változásokra képes. Sugárzóvá varázsolja a köznapit, történeteket fon tovább egyetlen szemvillanás árán is. Föltéve természetesen, ha a színészi, filmes átváltozáshoz tehetség is társul. Gaál Erzsébet tehetséges művész, játékának köszönhető, hogy végül is az életben reménykedve megy ki az ember az Embriók szomorú mozijából. Reménykedve, hogy az embriók – még meg nem születettek és gyermeki védelettségre vágyó, világra jött, „túlkoros” magzatok; a címbe többes szám ugyanis arra utal, hogy mindnyájan, emberek embriók voltunk, vagyunk – életben maradhatnak, és reménykedve abban is, hogy – többek között az olyan bölcs környételességgel érvelő filmeknek a hatására, mint amilyen Zolnay Pálé – egyre többen és egyre határozottabban, bátrabban szavaznak az életre.

Lócsey Gabriella